

Dosentti Martti Häikiö
Paasikivi-Seuran 50-vuotisseminaari 3.9.2008

Suomalaisia historiatulkintoja vuoden 1958 ns. yöpakkaskriisistä

Arvoisat kuulijat,

”Koko Kekkonen pitkää valtakautta leimasi taistelu ylimmästä vallasta Suomessa. Ei ole epäilystäkään siitä, etteikö hän ollut ennen kaikkea valtaihminen. Sellaiset vetävät puoleensa myös vastustajia, etäämpää ja lähempää, poliittisesti ja ajallisesti. Hänen määrätietoinen pyrkimyksensä kohti vallan korkeinta sijaa, presidenttiyttä, näyttää alkaneen jo 50-luvun auetessa. Hän oli valmis millaisiin kaappoihin ja millaisiin konsteihin tahansa säilyttääkseen vallan tien avoimena edessään.”

Nämä eivät ole minun omia johtopäätöksiäni. Näin kirjoittaa eräs presidentti Urho Kekkonen vallankäyttöä hyvin läheltä seurannut poliitikko. Ja hän jatkaa:

”Kekkonen voimakas tahto tunkeutua vallan ytimeen selittää ainakin osittain, väliin kokonaankin, monta 50-luvun poliittista käännettä, joita ulkomailla ei voitu lainkaan käsittää ja jotka selitettiin usein perusteittakin Neuvostoliiton vaikutukseksi.”

Kuka on oman kokemuksensa perusteella päätenyt näin vahvaan tulkintaan Urho Kekkonen politiikan perimmäisistä tekijöistä?

Kirjoittaja on Suomen pitkäaikaisimpiin pääministereihin kuuluva Suomen sosialidemokraattisen puolueen puheenjohtaja Kalevi Sorsa. Valitettavasti hänen vuonna 2003 ilmestynyt muistelmansa *Kansankoti ja punamulta* jäi hänen viimeiseksi teoksekseen. jäänyt. Teoksen alussa on 50-sivuinen suorasukainen ja syvälinen pohdinta Suomen poliittisen lähihistorian ilmiöstä nimeltä Urho Kekkonen. Kaiken kokemansa ja kaiken lukemansa perusteella Kalevi Sorsalle jäi lopulta arvoitukseksi, mitä Kekkosesta ja hänen toiminnastaan oli lopulta ajateltava.

Muistelmateoksessaan Sorsa viittaa syksyn 1958 niin sanottuihin yöpakkasiin puhumalla ”Neuvostoliiton tuhoamasta Fagerholmin enemmistöhallituksesta”.

Presidentti Kekkonen toinen työtoveri, maalaisliitto/keskustapuolueen puheenjohtaja, entinen pääministeri ja maamme pitkäaikaisimpiin ministereihin kuuluva Johannes Virolainen on muistelmateoksessaan *Yöpakkasista juhannuspommiin* vuodelta 1982 palannut syksyyn 1958 eli niin sanottuihin yöpakkasiin. Virolainen pystyy kirjoittamaan yöpakkasista yksityiskohtaisten muistiinpanojen ja omakohtaisen kokemuksen perusteella, sillä olihan juuri Virolainen se Fagerholmin enemmistöhallituksen ulkoministeri, jonka ero johti koko hallituksen hajoamiseen vain kolme kuukautta sen perustamisen jälkeen joulukuussa 1958.

Virolainen tulkitsee parlamentaarisen enemmistöhallituksen hajoamisen syyksi Väinö Leskisen, joka hänen sanojensa mukaan ”oli jyrkin Kekkonen vastustaja ja tunnetuin neuvostovastainen poliitikko Suomessa. Neuvostoliitto katsoi ilmeisesti tämän epäystävälliseksi teoksi.” Vuosikymmeniä jatkuneen pohdinnan tuloksena Virolainen päätyy siihen käsitykseen, että perussyy yöpakkasiin oli ”maan suuri sisäinen hajaannus. Se ilmeni ensin riitaisessa presidentinvaalissa ja sen jälkeen sisäpoliittisen rintaman lähes täydellisenä hajoamisena vuosina 1956–58”.

Tässä ei ole mahdollista käydä yksityiskohtaisesti läpi kaikkea sitä, mitä kesällä ja syksyllä 1958 Suomessa oikein tapahtui. Taustalla olivat presidentinvaalit vuonna 1956, jolloin maalaisliiton Urho Kekkonen oli voittanut kahdella äänellä – ei yhdellä, kuten usein virheellisesti sanotaan – sosiaalidemokraatti K.-A. Fagerholmin. Presidentinvaalien jälkeen Fagerholm oli muodostanut hallituksen, joka istui vuoden ja kaksi kuukautta. Sen kaaduttua maalaisliiton puheenjohtaja V. J. Sukselainen muodosti hallituksen, joka istui kuusi kuukautta. Kun poliittiset puolueet ajautuivat umpikujaan, muodostettiin seuraavaksi niin sanottu virkamieshallitus Suomen Pankin pääjohtajan Rainer von Fieandtin johdolla. Sekin istui vain kuusi kuukautta, jonka jälkeen sitä seurasi kansaneläkelaitoksen johtajan Reino Kuuskosken johtama virkamieshallitus.

KALVO

Kaksi vuotta presidentinvaalien jälkeen heinäkuussa 1958 pidettiin eduskuntavaalit, joissa eduskunnan suurimmaksi puolueeksi 50 kansanedustajalla tuli Suomen Kansan Demokraattinen Liitto, jonka merkittävin jäsenjärjestö oli Suomen

Kommunistinen Puolue. Se sai seitsemän lisäpaikkaa ja yhteensä 50 kansanedustajaa. Muut puolueet SDP:stä lohjennutta TPSL:ää lukuun ottamatta eivät kuitenkaan halunneet muodostaa hallitusta SKDL:n kanssa.

Eduskuntavaalien jälkeen presidentti antoi hallitustunnustelijan tehtävän ensin SKDL:n Eino Kilvelle, sitten sosiaalidemokraattien Onni Hiltuselle ja vielä kokoomuksen Päiviö Hetemäelle. Kaikille oli kuitenkin tuohon aikaan selvää, ettei näillä yrityksillä ollut menestymisen mahdollisuuksia. Tämän jälkeen presidentti Kekkonen antoi 9.8. K.-A. Fagerholmille tehtävän selvittää ”mahdollisimman laajapohjaista hallitusta”.

Presidentti Kekkonen lähipiiri, johon kuuluivat Ahti Karjalainen, maalaisliiton puoluesihteerit Arvo Korsimo ja presidentin poika Matti Kekkonen, kokoontui 11.8. presidentin virka-asunnossa Tamminiemessä. Ahti Karjalaisen muistiinpanon mukaan ”todettiin, että maalaisliiton luistuminen oikealle hallitusneuvotteluissa huolestuttava ilmiö ja luopuminen skogilaisista oli paha juttu, joka tulkittaisiin sekä ulko- että sisäpoliittiseksi siirtymiseksi uusille linjoille.” (*Aikoja ja tapauksia Ahti Karjalaisen elämästä. Toimi. Kauko Rumpunen, 1997*). Myös Neuvostoliiton suurlähettiläs Viktor Lebedev sanoi samana päivänä presidentille, että maalaisliiton halu mennä hallitukseen ilman skogilaisia merkitsee ”pettämistä” ja ulkopoliittista suunnanmuutosta.

Keitä olivat korvaamattoman tärkeät skogilaiset? Nimensä ryhmittymä sai Emil Skogista, joka oli toiminut SDP:n puheenjohtajana vuosina 1946–1957 ja ministerinä useissa hallituksissa sodan jälkeen. Kun puolue hajosi vuoden 1957 puoluekokouksessa puoluesihteerit Väinö Leskisen johtaman siiven ottaessa vallan ja Väinö Tannerin tultua valituksi puheenjohtajaksi, muodostui Skogin ympärille järjestäytynyt vähemmistö. Maalaisliitto oli ottanut heidän edustajansa Sukselaisen hallitukseen niin sanottuina ottopokina ja syventänyt täten SDP:n puolueriitaa. Skogilaiset puolestaan vaativat johdonmukaisesti SDP:n enemmistön jättämistä Suomen hallitusten ulkopuolelle.

Presidentti sai viestejä Neuvostoliiton tiedustelupalvelun KGB:n edustajilta. 14.8. presidentti Kekkonen päiväkirjassa lukee: ”Ahti [Karjalainen] tavannut illalla Vla:n [Vladimirovin]. Hän oli kertonut, että kommunistit ovat pyytäneet, että NI:n taholta hyökättäisiin minua [siis presidenttiä] vastaan, koska heidän käsityksensä mukaan olen hallitusneuvottelujen inspiiraattori. NI kieltäytynyt. Ovat tavattoman huolissaan hallitusasiasta, ulkopol. linjakysymys. Jos hallituksessa ei selvää enemmistöä, joka vanhalla linjalla, se huolestuttaa. Leskisläiset poissa, se olisi turvallisin. Kansanpuolueet kelpaavat. Samoin kokoomus, jos ei leskisläiset. Erityisesti Virolainen on Lebedevin silmissä menettänyt luottamuksensa. Ahdin käsitys on, että jos tulee hallitus ilman SKDL:ää ja skogilaisia, se ei voi hoitaa suhteita itään.”

Neuvostoliiton hallituksen äänenkannattaja Izvestija kirjoitti kesken hallitusneuvottelujen avoimen vihamielisesti, että SDP:n tannerilais-leskisläinen linja pyrkii yhteistoimintaan oikeiston kanssa ja yhdessä sen kanssa saamaan aikaan muutoksen Suomen ulkopoliittiseen linjaan.

Presidentti Kekkonen sisäpoliittinen asema oli kuitenkin heikko. Maalaisliiton puheenjohtaja V. J. Sukselainen ja varapuheenjohtaja Johannes Virolainen sekä eduskuntaryhmän puheenjohtaja Martti Miettunen eivät kuuluneet presidentin sisäpiiriin ja kulkivat omia teitään. Vielä vähemmän presidentillä oli vaikutusta toisen suuren puolueen SDP:n puheenjohtajaksi vuoden 1957 puoluekokouksessa valitun veteraanipoliitikko Väinö Tannerin johtamiin sosiaalidemokraatteihin, jotka tähtäsivät määrätietoisesti viiden puolueen enemmistöhallitukseen ja sitä kautta puolueopposition eli skogilaisten eristämiseen. Eduskunnan suurin ryhmä SKDL ei sekään ollut presidentin ohjattavissa.

Presidentti Kekkonen yritti loppuun saakka estää maalaisliiton menemisen mukaan Fagerholmin hallitukseen. Siinä vaiheessa, kun maalaisliiton eduskuntaryhmä keskusteli jo ministerinimistä, Johannes Virolainen soitti tasavallan presidentille. Virolaisen mukaan ”hän oli hurjana koko suunnitelmasta ja haukkui meidät kaikki siitä, että maalaisliitto on hoitanut asiat tähän.” Kekkonen huusi Virolaiselle puhelimeen: ”Sinun on tämä yritys kaadettava!”

Näistä maalaisliiton eduskuntaryhmälle kerrotuista terveisistä huolimatta ryhmä valitsi ministerit. Tämän jälkeen hallituksen muodostaja Fagerholm ja Virolainen menivät SDP:n puheenjohtajan Väinö Tannerin luo vetoamaan, että sosiaaliministerin paikalle esitetty Väinö Leskistä ei nimettäisi hallitukseen. Tanner vastasi Virolaiselle: ”Nuori mies, nythän muodostetaan Suomen, eikä Neuvostoliiton hallitusta!”

Miksi sitten maalaisliitto meni vastoin presidentin nimenomaisia ulkopoliittisia viestejä Fagerholmin hallitukseen ilman skogilaisia? Ilmeinen vastaus on maataloustulolaki, jonka säätämistä puolue piti elintärkeänä kysymyksenä. 27.8. Kekkonen kirjoitti: ”Kun käsitykseni on, että hallitus ilman SKDL:ää ja skogilaisia kaatuu vuoden vaihteessa, suosittelin [maalaisliiton puheenjohtaja] Sukselaiselle, että puolueen johtavia miehiä ei asetettaisi hallitukseen.” Seuraavana päivänä eli 28.8. Ahti Karjalainen välitti Vladimirovin viestin: ”Suhteita ei tietenkään poikki, mutta osoitetaan, että hallitus ei nauti luottamusta”.

Puolueiden väliset neuvottelut johtivat 29.8. parlamentaarisen enemmistöhallituksenmuodostamiseen. Fagerholmin III hallituksessa oli viisi sosiaalidemokraattia, viisi maalaisliittolaista, kolme kokoomuslaista sekä yksi ruotsalaisen kansanpuolueen ja yksi suomalaisen kansanpuolueen ministeri ja eduskunnassa 147 kansanedustajan tuki. Mutta presidentti Kekkonen ilmaisi tyytymättömyytensä hallitukseen jo nimittäessään sen. Uudelle hallitukselle pitämänsä puheen jälkeen hän sanoi: ”Tämä oli elämäni huonoin puhe, mutta se olikin muiden kirjoittama!”

Hallituksen nimityspäivänä Kekkonen kirjoitti päiväkirjaansa: ”Kyllä tämä on niin saatanan surkeaa. Kaikki työ, minkä olen sekä sisä- että ulkopoliittisesti tehnyt, näyttää valuvan hukkaan.” 1.9. presidentti kirjoitti kirjeen maalaisliiton puheenjohtaja Sukselaiselle. Siinä hän sanoi: ”Pyydän, että puolueesi lehdet eivät enää puhuisi Paasikivi-Kekkonen linjasta, sitä ei enää poliittisessa käytännössä ole olemassa. Turhaa on puhua Paasikivenkään linjasta, parasta yhtyä kokoomus-leskisläiseen formulaan ’koko kansan linjasta’. Paasikivikin oli ’vaiheajan poliitikko’, leskisläisten hovihistorioitsijaa lainatakseni.” Presidentti Kekkonen lisäsi vielä jälkilauseen: ”Istun presidenttinä jäljellä olevan ajan, jos se käy päinsä niin, etten ole maalle ulkopoliittisena rasituksena.”

Presidentti Kekkonen tapasi 3.9. KGB:n Helsingin edustajan V. V. Zhenihovin, jonka mukaan Fagerholmin hallitus nähtiin Neuvostoliitossa ”ensimmäisenä yrityksenä sodanjälkeisen ulkopoliittisen linjan murtamiseksi ja jos se onnistuu, mennään seuraavalla kerralla pitemmälle.” Presidentti lisää päiväkirjassaan: ”Sovittiin, että NL-lehdistö ei aloita lehtisotaa Suomea ja hallitusta vastaan. Sitä he eivät voi luvata, että Leskinen jäisi rauhaan. Hallituksen mahdollisuudet hoitaa kauppa ym. neuvotteluja NL:n kanssa nykyisissä vaikeuksissa vaikuttavat minimaalisilta.” Zhenihov kertoi presidentille siitä, että Neuvostoliiton suurlähettiläs Lebedev aiotaan vetää pois uutta suurlähettilästä nimittämättä.

Jo muutama päivä hallituksen muodostamisen jälkeen maalaisliiton puoluesihteerin Arvo Korsimo kertoi maalaisliiton palkatuille toimihenkilöille, että maalaisliitto oli hallitusratkaisulla pettänyt presidentin ja että Suomeen oli muodostettu revanssimiesten hallitus, jonka tavoitteena oli Kekkonen kaataminen ja ulkopoliittikan muuttaminen. Puoluesihteerin Korsimo pani kaiken syyn puolueen varapuheenjohtaja Johannes Virolaisen niskaan jättäen Sukselaisen ja Mieltusen sivuun. Myös presidentti tapasi maalaisliiton kenttämiehiä kertoen heille, miten hän tuli harhaanjohtetuksi hallitusasiassa. Skogilaisten lehti Päivän Sanomat syytti heti hallitusta Suomen ulkopoliittisen linjan muuttamisesta.

Zhenihovin apulainen Viktor Vladimirov kertoi Karjalaiselle 10.9., että hän ei ollut saanut yleisohjeita, miten suhtautua Fagerholmin hallitukseen. ”Asioita pidetään auki, kunnes tulee ’hyvä ilma’”, oli Vladimirov sanonut. Mutta viikkoa myöhemmin, 18.9., Karjalainen kysyi Vladimirovilta, onko Neuvostoliiton kielteinen suhtautuminen uuteen hallitukseen lopullinen. Karjalainen sanoi oman päiväkirjamerkintänsä mukaan, että ”vain tällä edellytyksellä presidentti voi panna avoimesti arvovaltansa peliin” ja painostaa esimerkiksi maalaisliiton eduskuntaryhmää hallituksen vaihtamiseksi. Vastaus oli Karjalaisen mukaan selvää suomea. Hän merkitsi sen päiväkirjaansa seuraavasti: ”Kielteinen kanta selvä, lopullinen ja johdonmukainen. Harjoitetaan passiivista vastarintaa ja jos tulee konkreettisia kysymyksiä, NI on jona aktiivisesti kielteinen. Toivottavasti tapahtuneesta hallitusratkaisusta tulee jotakin hyötyä presidentille.”

Zhenihov kertoi Neuvostoliiton linjan suoraan presidentti Kekkoselle 19.9.: ”Passiivinen vastarinta. Kansaa ja hallitusta vastaan ei hyökätä eikä avointa välirikkoa tapahdu, siitä vain länsi hyötyisi. Mutta mikään asia ei mene eteenpäin. Kauppaneuvottelijat voivat saada viisumin, mutta Moskovassa alkaa istumalakko, ei tule mitään.” Yöpakkasten linjaus oli selvä ja presidentin tiedossa.

Nyt oli enää kysymys siitä, miten ja kuinka nopeasti hallitus kaadettaisiin. Alkoi merkittävä näytelmä. Hallituksen ulkoministeri Virolainen ja muut maalaisliiton ministerit kävivät lähes joka viikko tasavallan presidentin luona neuvottelemassa ja saamassa ohjeita. Hallitusta ei kuitenkaan haluttu hajottaa heti, vaan ajateltiin että annetaan ajan kuluu niin että kansa huomaa vaikeudet eikä syytä niistä maalaisliittoa, ja pyritään hajottamaan hallitus marras-joulukuun vaihteessa. 3.10. presidentti Kekkonen kertoi maalaisliiton ministeriryhmälle, että ”ratkaisevaa tilanteesta on se, että hallituksessa on sosialidemokraateilla ja kokoomuksella enemmistö. Neuvostoliitto on ehkä tehnyt jo ratkaisunsa.” Lokakuun lopussa presidentti Kekkonen painosti Virolaista sanomalla: ”Jos tämä ei pian ratkea, eroan, sillä presidentti ei voi epäonnistua ulkopoliittikassaan.”

Presidentti Kekkonen arvosteli Fagerholmin hallitusta avoimesti Neuvostoliiton Suomen asiainhoitajalle I. F. Filippoville 1.11.1958. Muistiinpanot on julkaistu teoksessa *NKP ja Suomi. Keskuskomitean salaisia dokumentteja 1955–1968* (1992). Keskustelun tulkina oli muuten suomalaisten hyvin tuntema Albert Akulov. Venäläisten laatiman muistion mukaan ”presidentti kertoi, että sen jälkeen kun maahan ilman hänen suostumustaan ja vastoin hänen tahtoaan muodostettiin uusi hallitus, hän on etsinyt sinnikkäästi ulospääsyä tilanteesta ... Nykyisen hallituksen valtaantulon ja sen seurausten tulee olla hyväksi opiksi suomalaisille poliitikoille sekä koko Suomen kansalle. Sitä vakavaa vaaraa, joka tätä oikeistolaisista käännettä voi seurata, ei saa aliarvioida – vaaraa menettää Neuvostoliiton luottamus.”

Neuvostoliittolaisille presidentti Kekkonen ”ilmoitti olevansa varma, että pääministeri Fagerholmin hautomat suunnitelmat menevät myttyyn, koska ei maalaisliitto eikä sos.dem. oppositio, ns. skogilaiset, suostu mihinkään yrityksiin uudistaa hallitusta, jos siinä säilyy oikeisto-enemmistö.”

Viikkoa myöhemmin, 17.11., presidentti Kekkonen ja ulkoministeri Virolainen sopivat, että hallitus kaadetaan sisä- ja talouspoliittisiin kysymyksiin marraskuun aikana. Seuranneissa hallituksen sisäisissä neuvotteluissa Virolainen olisi kuitenkin suostunut perumaan eronsa, jos sosiaalidemokraattiset ministerit Väinö Leskinen ja Olavi Lindblom olisi vaihdettu skogilaisiin ammattiyhdistysmiehiin. Ulkoministeri Virolainen ja muut maalaisliiton ministerit pyysivät eron valtioneuvoston jäsenyydestä 4.12.1958.

Hyvät kuulijat,

Kun parlamentin enemmistön nojannut enemmistöhallitus oli näin kaatunut ja se jatkoi vain toimitusministeristönä, siirtyi politiikan johtovalta yksiselitteisesti tasavallan presidentille. Presidentti Kekkonen piti tiukasti hallituksen muodostamisen ohjat käsissään. Hän sanoi: ”En nimitä hallitusta, josta on vähänkin epäilyksiä, että se ei kykene palauttamaan suhteita Neuvostoliittoon, siinä mielessä otan mieluummin marginaalia.” Mutta Suomessa on hankala muodostaa hallitusta ilman suuria puolueita. Hallitusneuvotteluissa presidentti Kekkonen jäi yksin eikä hän saanut mieleistään hallitusta muodostetuksi.

Lisäpainetta syntyi siitä, että presidentti oli sopinut jo joulukuun alkupuolella matkustavansa Leningradiin tapaamaan korkeaa neuvostojohtoa. Hän halusi saada Suomeen uuden hallituksen sitä ennen. Presidentti joutui tyytymään 13.1. nimitettyyn Sukselaisen johtamaan maalaisliiton vähemmistöhallitukseen. Ahti Karjalaisesta tuli hallituksen kauppa- ja teollisuusministeri, Arvo Korsimosta tuli kulkulaitosministeri ja ulkoministeriksi tuli RKP:n entinen puheenjohtaja Ralf Törngren.

Presidentti Kekkonen oli varmistanut etukäteen, että hän tapaisi itsensä Hrustshevin Leningradissa 22.1.1959. Tätä tietoa hän ei kertonut Suomessa kenellekään, ei uuden hallituksen pää- eikä ulkoministerille. Kekkonen kertoi matkan todellisen tarkoituksen vain Ahti Karjalaiselle viikkoa ennen tapaamista, minkä seurauksena Karjalainen ja Viktor Vladimirov kävivät kaupallisten kysymysten listan läpi ja käynnisti kaupalliset neuvottelut seuraavana päivänä Neuvostoliiton kaupallisen edustajan A. G. Drosovin kanssa. Kekkonen Leningradin matkalle ei myöskään otettu mukaan laajempaa seuruetta, ei edes ulkoministeriä.

Hrustshev puolestaan leimasi moneen kertaan ”Tannerin ja Leskisen seuralaisineen” yöpakkasten syyksi. Matkansa jälkeen pitämässään puheessa presidentti Kekkonen sanoi: Neuvostoliitolla on ”intressi, että sen naapurimaassa Suomessa on ystävällismielinen hallitus, joka voi taata tekemiemme valtiosopimusten noudattamisen”. Lisäksi hän toivoi Suomen lehdistöltä ”pidättyvyyttä ja vastuuntuntoa”.

Neuvostoliitto nimitti helmikuussa A. V. Zaharovin uudeksi suurlähettilääksi Helsinkiin, maaliskuussa allekirjoitettiin vuotta 1959 koskeva kauppasopimus ja lokakuussa valmistui ensimmäinen viisivuotissopimus. Yöpakkaset olivat ohi.

Hyvät kuulijat,

Yöpakkasten seurauksena tasavallan presidentti Urho Kekkosesta, ja vain hänestä, tuli suomalais-neuvostoliittolaisten suhteiden henkilökohtainen takuumies. Kekkonen oli jo pääministeriaikanaan rakentanut idänsuhteista merkittävimmän valtapoliittisen työvälinsä, vipusimen, jolla hän onnistui kerta toisensa jälkeen torjumaan niin hallitusten kaatoyritykset kuin henkilökohtaisen syrjäyttämisenäkin. Kekkos-elämäkerrassaan *Kuningastie* Juhani Suomi kutsuu sitä ”kekkoslaiseksi ulkopoliittiseksi ajattelumalliksi”.

Jo vuonna 1953 Kekkonen oli tulkinut ”Neuvostoliiton luottamusta nauttivan hallituksen” Suomessa tarkoittavan sitä, että Kekkonen itse eikä kukaan muu oli pääministerinä. Yöpakkasten jälkeen Suomen parlamentaarinen järjestelmä muuttui siten, että Urho Kekkonen jatkoi tosiasiallisena pääministerinä presidentin tehtävänsä ohella. Hallituksen avainpaikat olivat presidentin henkilökohtaista luottamusta nauttivilla henkilöillä. – Sivuhuomautuksena voi todeta, että samaan aikaan Ranska siirtyi presidenttivaltaiseen parlamentarismiin kenraali de Gaullen noustua valtaan.

Haluan lopuksi nostaa esiin vielä kaksi muuta suomalaista tulkintaa yöpakkasista. Tohtori Jukka Seppinen on väitöskirjassaan *Suomen Efta-ratkaisu yöpakkasten ja noottikriisin välissä* (1997) katsonut yöpakkasten perimmäiseksi syyksi presidentti Kekkonen johdolla toteutetun voimakkaan länsisuuntauksen Suomen kauppapolitiikassa vuosina 1956–1958. Suomi osallistui länsi-integraatioon devalvoimalla markan 39 prosentilla syyskuussa 1957, liberalisoimalla ulkomaankauppansa 80 prosentilla keväteen 1958 mennessä ja valmistelemalla liittymistä OEEC-järjestykseen. Tämä herätti Seppisen mukaan ankaraa kritiikkiä Neuvostoliitossa keväällä ja kesällä 1958. Seppinen on taipuvainen

ajattellemaan, että Kekkonen itse asiassa halusi enemmistöhallituksen tuekseen, mutta joutui peräytymään Neuvostoliiton ankaran reaktion takia.

Kokonaan toisenlaisen tulkinnan on monissa tutkimuksissaan esittänyt dosentti Hannu Rautkallio. Hänen perustulkintansa lähtee siitä, että presidentti Kekkonen ja Neuvostoliiton kommunistipuolue järjestelivät yhteisymmärryksessä tukipaketteja ja kriisejä, joiden tavoitteena oli lujittaa Kekkonen arvovaltaa Suomen johdossa ja sitä kautta Neuvostoliiton vaikutusvaltaa Suomessa. Esimerkiksi teoksessaan *Laboratorio Suomi. Kekkonen ja KGB 1944–1962* (1996) esittää todisteiksi NKP:n keskuskomitean seitsenkohtaisen paketin keväällä 1958. Rautkallion haastattelema V. J. Sukselainen oli yöpakkasista sitä mieltä, että ”totta kai Kekkonen nimitti hallituksen voidakseen kaataa sen välittömästi”. Rautkallion johtopäätös kuuluu: ”Presidentti Kekkonen osallistui itse nimittämänsä hallituksen kaatamiseen ja otti neuvostoliittolaisten tuella itselleen siitä kaiken hyödyn.”

Tohtori Jukka Koivisto on väitöskirjassaan *Etulinjasta etelärantaan. Päiviö Hetemäen poliittinen toiminta vuoteen 1962* (2005) päätenyt siihen, että ”suomalaisista poliitikoista ei yhdelläkään – ehkä Ahti Karjalaista ja Arvo Korsimoa lukuun ottamatta – ollut pienintäkään käsitystä siitä, kuinka pitkälle presidentin yhteispeli Nkp:n ja KGB:n kanssa oli mennyt.” Koiviston tutkima Päiviö Hetemäki, Fagerholmin hallituksen arkkitehteihin kuulunut poliitikko ja hallituksen valtiovarainministeri, oli yhä vakuuttuneempi siitä, että juuri presidentti Kekkonen tuen puuttuminen ratkaisi hallituksen kohtalon syksyllä 1958.

Hyvät kuulijat,

Mielestäni avain yöpakkasten tapahtumiin oli Urho Kekkonen jo aikaisemmin omaksuma menettelytapa, jossa hän ja vain hän saattoi taata Suomen luotettavuuden Neuvostoliiton suuntaan. Näin ollen Urho Kekkonen kannattaminen ja tukeminen lisäsi luottamusta, hänen vastustamisensa sitä vähensi ja jopa vaaransi luottamuksen. Kerta toisensa jälkeen Urho Kekkonen kytki toisiinsa oman johtavan asemansa pääministerinä ja uudelleenvalintansa presidenttinä, Suomen hallitusohjelman ja ministerivalinnat sekä Suomen ulkopoliittiset ratkaisut. Yhtä osaa tästä yhtälöstä ei voitu ratkaista ilman kahta muuta.

Tämän kolmikulmaisen yhtälön vakiintuminen vuoden 1962 presidentinvaaleissa ratkaisi Kekkonen ehdottoman ylivoimallisen Suomen sisä- ja ulkopoliitikassa. Mutta valta-asetelman vakiintuminen ei vielä kerro sitä, mihin aatteellisiin tai sisällöllisiin päämääriin tuota valta-asemaa käytettiin. Voidaan esimerkiksi väittää, että Urho Kekkonen neljännesvuosisadan mittaiseksi venynyt presidenttikausi varmisti idän paineessa Suomen läntiset integraatoratkaisut. Mutta järjestelyn hinta oli joka tapauksessa parlamentarismin rampautuminen.

Yöpakkasten jäljiltä Suomi joutui Kalevi Sorsan mukaan elämään ”huterien, päämäärättömien poliittisten (yleensä vähemmistö-) hallitusten tai poliittisesti impotenttien virkamieshallitusten varassa, joita piti pystyssä vain presidentin tahto, halu riippua kiinni ministeriydessä – ja paremman vaihtoehdon puute”. Sorsan mukaan ”presidentin rooli sisäpolitiikassa muodostui noissa oloissa epäterveen keskeiseksi; parlamentarismin ei enää voitu puhua”.

On aivan ilmeistä, että Suomessa vielä tänäkin päivänä käyty keskustelu tasavallan presidentin ja valtioneuvoston välisistä valtasuhteista palautuu hyvin pitkälle yöpakkassyksyn ja sen seurauksiin. Parlamentaarisen enemmistöhallituksen kaatuminen muuhun kuin kansan vaaleissa ilmaisemaan tahdon puutteeseen tai eduskunnan epäluottamukseen ovat demokratiassa suurimman luokan kysymyksiä, joiden merkitystä on syytä pohtia aina uudestaan.